

Sodobni slovenski potopis

Peter Zupanc

Staviti na Hongxi

V roke vzamem kitajski čopič in skiciram ...

Mestece Hongxi: prah, modri tuk tuki in prvi vtis, da gre za kraj, kjer je preostala "razvita" Kitajska pustila invalide, da se jim počasi zgradi kaj novega, a istega kot staro.

Podrobnosti.

Lokacija: približno 200 kilometrov južno od Kunminga, prestolnice province Junan.

Prah: predvsem zato, ker je precejšen del mesteca v skupinski fazi prenove. Stare ulice in hiše podirajo, nove gradijo. Najstarejše hiše so temne, nehygienične. Novejše so polne drugih slabosti. Morda so bile sezidane iz slabih materialov, imajo približnostno električno napeljavo ali pa, recimo, nevaren dovod plina, ki lahko povzroči zastrupitev z monoksidom; stari grelci za vodo strupeni plin izpuščajo v prostor, v katerem se uporabljajo. Resnici na ljubo so ti grelci zdaj na Kitajskem prepovedani, toda še vedno jih je mogoče najti tudi v mestih (vem, ker s soprogo Liu Ying živiva v stanovanju s takim grelcem). Te hiše so potencialne smrtne pasti. So lokacije, kjer med vsem, kar ni, kot bi moralo biti, in med nenehnim odpovedovanjem vsega po vrsti žongliraš kot akrobat na žici s krožniki v obeh rokah, medtem ko omare okoli tebe padajo. Starejši prebivalci so to reševali tako, da so sprejemali svet in igrali mahjong, kar seveda v resnici ni rešilo ničesar.

Pozorno oko bo opazilo, da se tudi kanalizacija, električna napeljava, vodovod in druge osnovne podrobnosti mesteca Hongxi ne menjajo ali vsaj ne menjajo veliko. Isto oko bo morda zaznalo, da izolacija novih hiš ostaja bolj ali manj enaka. Gretja ni. Ti ljudje v zimskem času nikoli ne bodo imeli možnosti pogreti celega telesa. Staro pravilo se namreč glasi, da se centralno ogrevanje na Kitajskem lahko vzpostavlja le južno od reke Jangce; toda to pravilo je podkrepljeno z naravno idejo večine Kitajcev, da se najbolje ogreješ tako, da oblečeš več. Z določeno mero gotovosti bi lahko trdili, da vse novogradnje nastajajo zaradi konstrukcijskih podjetij, ne pa zaradi ljudi.

S soprogo Liu Ying nenehno razpravlja o tem, zakaj večina Kitajske celo zdaj, ko ima priložnost, informacije in denar, ne prevzame "zahodnjaške" logike zidanja individualističnih stavb ali vsaj stavb, ki bodo namenjene lahkotnejšemu bivanju, varovanju pred naravo, stavb, ki bodo nekakšno *zatočišče*. Kajti to skoraj nikoli niso. Ali zaradi mraza, ki ga prepuščajo, ali zaradi materiala, iz katerega so sezidane, ali zaradi česa tretjega; včasih se zdi, da bi bilo povsem isto ali celo bolje živeti zunaj pod palmo. Najino razpravljanje ima mnogo odtenkov. Eden od preprostih odgovorov na vprašanje je seveda izjemna številnost ljudi. Potem: *vprašanja hišnosti* naj bi zajemala tudi odgovore glede pripadanja *notranjosti* in *zunanosti*, tudi tukaj pa so kitajski odgovori svojstveni (vsekakor je teritorij, ki bi bil namenjen intimnosti, skorajda neobstoječ). A glavni razkol med nama je naslednji: ali bi morala vlada vzpostaviti nekakšne standarde in potem nadzorovati delo konstrukcijskih firm? Ali pa bi morali ljudje spremeniti način mišljenja in nekaj narediti sami? Iščem podatke o tem, kako se je pri nas, v Evropi, dogajala standardizacija infrastrukture, pa težko najdem knjige, ki bi bile podrobno namenjene točno tej in le tej tematiki. A glavni vtis, ki ga vendarle dobim, je, da so na Zahodu vlade predvsem, morda trdoma, zasledovale tehnološki napredek in ga skušale uravnovesiti, kadar je napredovanje in vpeljevanje tehnološkega napredka postalo preveč kaotično. Da vlada mnogokrat ni bila vzpostavljalec, temveč je tekla za vozom (ki ga nikoli ni zares dohitela). Izhodiščna pomembna odločitev vlade je bila predvsem dovoljevati samostojno podjetnost, ne pa je zadrževati.

Torej si mislim: vprašanje je vsaj delno vprašanje miselne perspektive določene kulture, delno pa prvobitnosti kokoši ali jajca. Toda *morali bi biti odgovorni tudi ljudje*, in na Kitajskem niso, pika. Ko sva mami Liu Ying povedala za najino težavo s plinom, je skomignila in dejala, saj imata ventilator, *najverjetneje* bo v redu. Naj bom torej obtožen stereotipiziranja, toda večina prebivalcev Kitajske še vedno odrašča v Konfucijevi logiki sledenja bodisi

politiki bodisi trendom (ki nikoli ne nasprotujejo politiki). Stežka bodo vstali in se uprli, ne bodo šli proti toku. Vodja pooseblja način življenja skupnosti in se mu ne upreš, dokler ... se mu ne uprejo vsi. A tudi tedaj nihče ne bo dvomil o *sistemu*, vsekakor ne glasno.

Redki uporniki imajo zlahka solzo norosti v očeh.

Večina tujih komentatorjev Azije ponavadi še vedno ne dojema ideje, da Kitajca kot osebo definirajo predvsem odnosi, ne samosvojost, individualnost. Večina torej nima želje oziroma strasti po premisleku, viziji in individualiziranju, ker to niso vrednote, temveč odkloni, če že ne kar mutacije. Naj še enkrat kot primer uporabim debato o stanovanjih. Četudi bi posameznik imel strast, bi moral pridobiti še informacije (ki so morda težko dostopne in zablokirane s kitajskim velikim požarnim zidom), za pridobivanje teh pa bi najverjetneje potreboval znanje angleščine, ki je sploh na podeželju blizu ničli. Če se vsi ti faktorji srečajo na najboljšem možnem križišču – torej vključno s tem, da ima dotični posameznik tudi nekaj denarja – in nekdo najde priložnost zgraditi boljšo hišo, jo zgradi tako, da je *videti*, kot da je njegova hiša boljša od drugih. Te stavbe so najpogostejše predvsem višje od preostalih v njihovi bližini; včasih so evropskega videza. Vstop razkrije velike svetleče površine z morda nepraktičnim podom, pohištvom, ki ni uporabno za sedenje ali ležanje, površine so urejene po enaki logiki kot v starih hišah. (Voda ob tuširanju pljuska po vsej kopalnici, kuhalne pripomočke se obeša na steno). Ob pogledu na take notranje površine se mi zazdi, da je stanovanje kot *velika nova rana* – praznina, ki se bo nekako, s časom, napolnila. Morda se bo, morda ne. Ne vem, s čim.

V duhu vseh teh vprašanj berem Wolfganga Schiverbuscha. Njegova knjiga *The Railway Journey* je, med drugim, polna podatkov o tem, kako je razvoj železnice spremenil evropska, dotlej "srednjeveška" mesteca, v nekaj "modernege"; kako so se razvijalci mest ravnali po logiki linij tirov – in po vseh psiholoških spremembah ter potrebah, ki so jih prinesle težave vožnje z vlakom, tem "uničevalcem časa in prostora".

Hongxi nima železnice. Šele v bližnjem kraju je postaja za *gaotie*, nov ekspresni vlak, ki dirja s hitrostjo več kot 300 kilometrov na uro. Postaje za te vlake so skorajda povsod zgrajene na novo, izven mest; do njih vodijo povsem nove ceste in mostovi. Zdi se – ne bi dal roke v ogenj –, da so te postaje zgrajene z mislijo na to, kam bo mesto segalo v prihodnosti; mesto jih mora šele dohiteti. Površina od mest do postaj je prav tako *velika nova rana*, je prav tako praznina, ki jo šele mora nekaj napolniti. Podobnosti s tistimi novimi velikimi stanovanji so le morda naključne.

In ko že razmišljam o prevozih ... *modri tuk tuki*. Vsako mestece na Kitajskem ima samosvoje javno prevozno sredstvo. Manjše, kot je mesto, manjši bo prevoz – in dražji za naključne obiskovalce. Tule tuk tuki, v katerih se zlahka peljejo štirje potniki, kar je spotoma prekršeno pravilo, ves čas stojijo v vrsti pred avtobusno postajo, ki je kakor osamljena betonska razvalina na koncu kraka “glavne” ceste. Precej očitno je, da gre za naknadni dodatek mestecu.

Seveda je industrijska revolucija tudi tukaj preskočila nekaj poglavij. Zdaj mislim na tisto prvo, ki je, najpoglavitneje, postavila bat v cilinder in uporabila paro za pritisk in tako povzročila *prvo nenaravno gibanje na svetu*, prvo gibanje, ki je bilo neodvisno od zunanjih faktorjev. (Podoben podatek sem iskal že dolgo, a ga nazadnje našel prav v knjigi Wolfganga Schiverbuscha.) Iz tega giba so se rodili pametni telefoni, panoramsko gledanje na svet, pretvorba mest in pokrajin v izdelke s cenovnim lističem pod zarobo, v izdelke, po katere pridemo in jih “kupimo” in gremo.

Ta gib je na Kitajskem pometen pod množičnost modernizacij. Medtem je na Kitajsko s silo napada mongolske konjenice prišla revolucija, ki ji ponavadi rečemo četrta industrijska. (Digitalizacija je kot travnata stepa v požaru.) Ni bilo časa, da bi se kraji za bivanje prilagodili logiki kupejev na vlakcu. Vse se prilagaja logiki zretja v zaslone; namenjeno je *gledanju*. Morda tukaj na Kitajskem nikoli ne bo osebnotne arhitekturne revolucije; preostala bo le želja, da nisi prisoten v prostoru (in morda času), preostala bo le želja, da si *online*.

“... *kjer je preostala ,razvita‘ Kitajska pustila invalide, da se jim zgradi kaj novega, a enakega, kot je staro ...*” Seveda tole ni povsem pošten opis in vso pravico imaš, da ga dojameš z najmanj kančkom dvoma. *Toda* dejstvo je, da v podobnih mestecih naletiš na mnogo več slabih in umazanih oblek in na neki način *ranjenih* ljudi: takšnih s poškodbami, ki kot da se ne zdravijo ali so morda celo na videz neozdravljive. Vsaka peta ulica premore osebo s psihičnimi težavami, za katero v najboljšem primeru skrbijo starši, v najslabšem pa le veter in naključja. Zdravniki v podobnih mestecih *znajo* biti ali slabi, ali predragi, ali oboje. Ali pa predpisujejo zdravila, ki te bodo prisilila k vračanju in nenehnemu plačevanju uslug. Ali pa si ne drznejo dati najboljšega nasveta, ker se bojijo, kaj bo, če njihov nasvet ne vžge (pogosto je slišati govorice o maščevanjih pacientov ali njihovih družin zdravnikom). Mnogi prebivalci jim morda niti ne zaupajo in se tako ali tako raje zatečejo k praktikantom tradicionalne kitajske medicine, ki menda deluje v približno 20 odstotkih primerov, in še to počasi. (Prej umreš, kar se tudi lahko definira kot ozdravljenje.)

Ljudje, puščeni zadaj: glej, Hongxi je menda kraj, kjer imajo najboljši tobak na Kitajskem. Iz več ust sva slišala, da se je včasih dalo s plantažami tobaka lepo preživeti (seveda tudi ta trditev ni povsem zanesljiva). Toda v modernih časih je vlada vpeljala tolikšen davek na pridelovanje tobaka, da se bolj splača odhajati na migrantsko delo drugam. (Podatek glede migrantstva je zanesljivo resničen in nikakor ni posebnost sistema mesteca Hongxi.)

Morda je pridelovanje tobaka ljudi zadrževalo tukaj, morda ne. Toda zdaj tudi narava ni, kar bi lahko bila – zdi se izčrpana, premalo oskrbovana, preveč prašna. Mestece je kot osrčje čudno eksplodirane ljudske atomske bombe z gobastim oblakom prahu in rdečimi madeži starih hiš, zgrajenih iz blata, zemlje, kravjakov.

Kje so tiste stezice.

Toda niti vse to ne more preprečiti vtisa, da tale narava potrebuje le en dražljaj, le ščepec časa stran od ljudi, pa se bo njena bohotnost podeseterjeno vrnila. Le čaka. Zeleno bo spet mnogotero, kot krik za oči, in v skritih gomilah Neplodnosti bo najdlje samevala le še plastika, in to je to. (O tem, kaj vse bi ostalo kot naša zapuščina, če izginemo, piše Alan Weissman v knjigi *The World Without Us*.)

Med vsemi novogradnjami mesteca Hongxi bodo očitno nedotaknjeni ostali deli visokih mestnih vrat, pagoda in nekateri deli v bližini 300 let starega mestnega obzidja. Pagoda iz leta 1731 je pol cementna, pol lesena stavba, počesana s šopi rjave trave. Črke na lesenih tablah so pozlačene. Kjer zija v vaško tržnico, stoji eden relativno tipičnih kitajskih kamnitih kipov leva, toda ta lev ni, kot je to v navadi, opolnomočeno stoičen, temveč je aktiven, zdi se, kakor da hoče pohlepno skočiti. Predvidevava, da za to obstaja razlog, in ta razlog je povezan z največjimi mestnimi vrati, ehm, mesteca.

Ne vem dovolj, da bi podrobno opisoval vse pomene kitajskih mestnih vrat – in nočem odjadrati na Wikipedijo, da bi prikril luknje v svojem znanju. Kar vem, bo zadostovalo temule pisanju. "Mestna vrata" so v resnici običajno nekakšen betonski (in leseni) lok, ki lahko odpira vstop v naselje, celo ulico; premogla bodo tiste kitajske vijugave strešice in morda napis, ki bo povedal, zakaj je ta predel pomemben, poseben, morda celo slaven.

Največja mestna vrata v Hongxiju so torej solidno zgrajena, visoka morda deset metrov, nenavadno bela in rjava, ponekod prebičana s sivkastimi madeži prahu, in videti so kot tujek, nekaj preveč impozantnega za miniaturni ovinek, na robu katerega stojijo. Nikakor niso navadna vrata. (So kot Stargate po kitajsko: odprtina, ki veže ali nevidnost ali pa nič.)

Kot darilo Hongxiju jih je zgradil Wang Zhi (ali Wang Chi), ki je bil oklican za Kralja denarja. Živel je od leta 1836 do 1906 in menda je v svojem času veljal za četrto najbogatejšo osebo *na svetu* (ker je pagoda posvečena temu gospodu, je lev ob njej aktiven, ne pasiven), leta 1900 je o njem celo pisal londonski Times. Gospod je bil neke vrste "začetnik kapitalizma" na Kitajskem, toda obenem je bil predvsem cenjen kakor humanist. Rodil se je v revni družini in kot najstnik prodal materino ogrlico iz žada, vredno dvajset srebrnih taelov, da je v bližnjem Mileju kupil nekaj uporabnih predmetov, ki jih je nato odšel prodat v Pang Xi. Postajal je vse bolj premožen, potem pa se je zapletel v konflikt z lokalnim tiranom in v pretepu ubil enega od njegovih sorodnikov (v teh vaseh je sicer skoraj vsakdo vsakogaršnji sorodnik). Pobegnil je v mnogo večji Chongqing in tam odprl trgovino; prodajal je v Junan in Sečuan. Zares je obogatel, ko je odobril prvo posojilo lokalni "ekspozituri kitajske vlade" (kličimo jih tako), in to brez obresti, čeprav si je denar sam, verjetno pod slabšimi pogoji, izposodil od prijateljev trgovcev. Njegova prava kariera se je torej začela z naslanjanjem na kitajski imperij. Njegov položaj je bil nazadnje tako visok, da je imel dovoljenje dinastije Qing za kovanje lastnega denarja. In nazadnje je prav on finančno pomagal cesarici Ci Xi, ko je ob napadu tujih sil pobegnila iz Pekinga. Toda ... s svojimi milijonskimi zaslužki je hkrati pomagal ljudem v stiski. Osnoval je verigo poslovalnic Kitajske tradicionalne banke (poslovalnice je imel tudi v Hongkongu in Vietnamu), ki so predvsem dajale posojila, in to skoraj brez obresti, revnim študentom, da so lahko opravili slavni kitajski vladni izpit. Z vsem tem je celotni provinci pomagal, da se je dvignila iz revščine, istočasno pa je pomagal prodoru intelektualcev. Delal je s sistemom, morda zato, ker je vanj verjel, a hkrati se je zavedal, kako pomembna je izobrazba. Tole, vidiš. Hongxi ... Neka packa na zemljevidu Kitajske, pet, šest potez čopiča, pa se izpostavi kot rojstni kraj osebe, ki je bila po razmišljanju v nekem zgodovinskem trenutku praktično pred vso Kitajsko, danes, v modernih časih, pa bi bila ali televizijska osebnost ali pa skrivnostni mit medijev, ki bi jih obvladovala. Kip Wang Zhija stoji v Kunmingu (prestonici Junana) in o njegovem življenju je napisana (menda) romantizirana trilogija romanov, a razen sovaščanov in ozkega kroga intelektualcev danes zanj ve le malokdo. Obiskali smo njegovo hišo – oziroma tisto, kar je od nje ostalo. Združena je z grozdom podobnih živo rdečih hiš, malim labirintom prežganih senc, koruznih storžev; vse v prenavljanju. Njegova grobnica je bila uničena med kulturno revolucijo, Wangovo truplo pa so vaščani ukradli, da bi ga očuvali; nihče ne ve, kje je pokopan.

Wang Zhi je verjetno imel srečo, da je umrl le malo pred tem, ko je ugasnila dinastija Qing; vprašanje je, kako bi prenesel ugašanje sistema, ki

mu je omogočal bogatenje. Njegovo bogastvo je podedoval sin, ki je vlagal v trgovino z "električnimi lučmi" (ali nečim podobnim), leta 1912 pa je pomagal zgraditi Shilongba, prvo hidroelektrarno na Kitajskem – v Kunmingu (pri gradnji so sodelovali nemški inženirji). Toda po tem podatkov o Wangovi družini zmanjka; ko je oblast prevzela Komunistična partija, sta bili najverjetneje le dve možnosti: ali je ta "star denar" pobegnil iz Kitajske ali pa so jih pobili.

Premišljujem o primernem napisu na nagrobniku: *Kralj, ki ni zares kralj in katerega ime je zapisano v prahu na prevelikih mestnih vratih, ki povezujejo dva niča, vratih mesteca, za katerega nihče ne ve in kamor nihče ne odhaja, iz katerega se morda le še beži ...*

Podrobnosti, o katerih sem pisal, so specifične za Hongxi. Za provinco Junan je značilno še marsikaj. Recimo etnične skupnosti s svojstvenimi jeziki ter načini življenja, ki jih ohranjajo bolj trmasto kot kjer koli drugje na Kitajskem; redkokje drugje je moj občutek, da sem v nekitajski Kitajski, tako močan. Tukaj srečamo robustne možakarje s pragmatičnim, vsega vajenim pogledom, ki svoj čas preživljajo v družbi ogromnih vodnih pip; goltanje tobaka grgrajoče poganja voda. Tudi tukaj naglo upada število babic s povitimi stopali, ki pijejo doma zvarjeni alkohol v neprenovljenih sobicah ob starih štirikotnih dvoriščih iz časa dinastije Han, preprosto čakajoč na konec, ki bo obenem pomenil konec otipljivega, živega dokaza neke dobe.

Toda Hongxi je tudi mikrokozmos Kitajske.

Tudi tu najdemo "nov denar" oziroma novepečene bogataše, tako imenovane *tuhao*, ki recimo na hitro postavijo nekaj približno hiši podobnega na ozemlju, za katerega vlada načrtuje pozidavo, da se jim naložba čez noč pozlati, potem pa v roza hlačah in z manirami nekoga, odraščajočega z volkovi, prisluženi denar odnesejo v banko v plastičnih vrečkah (največja vrednost kitajskega bankovca je 100 RMB, torej je potrebnih mnogo plastičnih vrečk). Tudi tu potekajo vehementna polnočna igranja mahjonga v zagrnjenih sobicah sredi labirintnih delov mest, tudi tukaj se odvijajo prepovedane piramidne investicije, s katerimi sorodniki ropajo sorodnike. Slišimo lahko vse možne variante kitajske tišine s stotinami variacij ehanja, hmkanja, ojanja in podobnih zvokov. Tudi tukaj lahko v propadajočih vasicah sredi polrazrušenih dolin ali planin vidimo otroke, ki jih čuvajo stari starši, otroke, ki ne poznajo svojih staršev in starši ne poznajo njih; polovica njihovega življenja se odvija v starem dialektu

in druga polovica na pametnih telefonih, dokler starši ne zberejo dovolj denarja, do trenutka, ko je morda sreča naklonjena selitvi v večje mesto in morda otroci dovolj inteligentni ter zagrizeni – in dovolj dobro hranjeni in zdravi –, da nadaljujejo šolanje na, khm, boljšem. Animizmi se uklanjajo pod pezo socialnih omrežij. Pisave, jeziki, razmišljanja, načini življenja – recimo matriarhat – izginjajo, ali pa ne, skupaj z grobstvo, alkoholizmom, odklanjanjem kategorizacije.

Tudi tukaj nas spremlja občutek, da je Kitajska dežela frustracij, kjer nič ne deluje v skladu z namenom, s katerim je bilo prvotno zamišljeno ali proizvedeno; da se dežela na to neskladje lahko odziva le z nizom nenehnih improvizacij; da je to dežela, kjer se ne razmišlja o vzrokih in dolgoročnih posledicah, temveč se le reagira. Dežela reakcij. Dežela nenehnega konflikta med konfucianizmom in modernizacijo; torej nenehnega *pritiska*. Dežela kakor točka, na katero neki nagajivi domači bog – ali pa kar bajeslovni Opičji kralj – zliva neusahljivo vedro časa kot oceana, pa modernizacije in smeti, da preplavljajo, vrtinčijo, zmedejo, razsujejo, nabirajo frustracije, da nato čas teče v več smeri hkrati in skoraj lahko verjameš, da je možno srečati samega sebe starejšega ali mlajšega, prihajajočega iz obratne smeri prašne ceste, z morda drugo, skoraj neprepoznavno, identiteto. In zdaj se dogaja nekaj posebnega. Ni razpočenost časa tista, ki se širi kakor epidemija, kamor koli se ozrem, temveč se moj način *videnja* kakor epidemija širi v vsak kot ogledanosti. *Zdaj vidim svet kakor zrcalo razpočenega časa.*

Iz tega občutka se rojeva ideja, da tole pismo, pisano v letu 2019, pišem sebi – in tebi – v letu 2007, tik pred prvim odhodom na Kitajsko. Da sva se med rafalom nekrotko napisanih besed nekako srečala, najverjetneje, seveda, na vlaku, kje drugje. Pravzaprav najverjetneje ni en vlak, temveč so kar trije, kot v kakšnem filmskem triku naloženi drug na drugega. Ti si na evropskem vlaku, z udobnimi in praznimi kupeji. Jaz sem na *gaotie*, ekspresnem vlaku, divjam 300 na uro. In pod nama se kot LP-plošča, s praske-tanjem, vrti glasbena in slikovna podlaga mojega prvega *resničnega* vlaka na Kitajskem, tistega sedišča na 12-urni nočni vožnji iz Pekinga do Xi'ana. Med smradom opilkov in iztrebkov, med potniki, ki spijo na kartonastih škatlah pod sedišči, med opazovanjem opravljanja potrebe otročka v prazno steklenico Coca-Cole pred umazanim oknom in ob nekakšnem občutku skupnosti, domačnosti, varnosti, ki je verjetno zelo podoben atmosferi na prvih železniških poteh v Evropi; tako so najverjetneje tedaj potovali pripadniki nižjega razreda. Na neki način bo ta vlak, prvi razlog, zaradi katerega sem se vračal na Kitajsko, vedno podlaga mojim mislim o Kitajski.

Tu sva torej, ti/odhodna postaja, in jaz/prihodna postaja.

To si torej ti: nekaj manj gub, nekaj manj jezikov, nesposobnost javnega nastopanja. To sem torej jaz: nenadoma učitelj angleščine, avtor dveh knjig o južni Kitajski, v devetem letu življenja v Nanningu.

Hej, hej.

Kako začneš govoriti sam s sabo?

Kar naravnost vprašaj: kako se po kitajsko in v kitajski resničnosti najde način samorefleksije, ko pa nikoli nisi individuum? Torej moraš reflektirati celostnost, ta pa je preogromna, da bi jo kdor koli zares poznal. Morda reflektiraš odklone od kulturnega standarda. To je enostavneje. Uh. Odgovora na to vprašanje najverjetneje nikoli ne bom imel. Preveč nepremostljivo neprevedljivega je vmes. Torej vseeno: tu sva, na vlaku, ki se zdi kot eno, a je v resnici najmanj troje. Pred oknom, morda.

Morda bi rekel: *lep razgled*. In ti bi prikimal, in zrl naprej.

Morda bi ti nato naprej pisal v mislih. Ne moreš kar tako sprožiti globokega pogovora. Neznanci si ne zaupajo, četudi so ista oseba.

Morda bi ti napisal: potovanje v tujo deželo te bo presenetilo.

Ne gre za presenečenje v smislu, da dežela ne bo tisto, kar pričakuješ. To bi bilo poceni. Dovolj dobro te poznam. Morda celo res *ničesar* ne pričakuješ. Morda se res znaš vsaj začasno znebiti nepotrebnega sala napisanih mnenj ljudi, ki jih ne poznaš in katerih izobrazbe, posebnosti načinov komuniciranja ter motivov ne moreš preračunati, morda že veš, kako to salo *ne lepiti* na kateri koli del tako zelo široke, variabilne in raztrgane dežele, kot je Kitajska. Načeloma znaš sleči videno na dejstva brez pomenov. Zdaj bi ti sicer lahko rekel tudi, *bu keneng* ... nemogoče ... se je temu izogniti popolnoma. Toda obstajajo nianse.

Presenetilo te bo *drugače*.

Presenetilo te bo, ker si predstavljaš Šanghaj, Peking, kvečjemu še Chengdu in Xi'an, in to je to.

Ne predstavljaš si, da boš ostal.

In ne predstavljaš si, da boš videl stotine mestec, kot je Hongxi.

Gledam te – no, gledam se. Celo na Kitajskem boš nehal *zares* opazovati, ker bo postala predvidljiva, in le še takšna mesteca, kot je Hongxi, bodo prebudila nekaj tiste stare radovednosti, radostnosti.

Odložil boš rožnata očala. Laže te bo na primer razjeziti na račun tukajšnjega drugačnega pojmovanja prioritete (ne moreš sesti na posteljo v kavbojkah, a smeti lahko puščaš vsepovsod), neobstoja občutka za čas ("pravkar prihajam" lahko pomeni vse do dve uri čakanja), zavračanja

direktnega naslavljanja problemov (kar nazadnje povzroči, da tisti, ki bi lahko probleme rešili, zanje nikoli ne slišijo ali pa se lahko pretvarjajo, da jim nihče nikoli ni nič rekel). Na mnogo načinov se boš zgnetel nazaj v nekakšen dojenčkast sadež evropskega razsvetljenstva. Izbral boš verjeti, da kljub vsem negotovim definicijam in napakam razsvetljenstvo nudi več možnosti in fleksibilnosti v reakcijah in vzpostavljanjih sistema človečnosti, enakopravnosti, imetja glasu. Vse to ti bo postalo pomembno. Stena vsakdanjih soočanj te bo v to prisilila.

“Dolga pot, kajne?”

“Včasih se zdi dolga, včasih kratka. A dlje ko traja, krajša se zdi.”

Kaj bi ti moral povedati? Bi te moral opozarjati? Šokiran sem ob misli, da ti nimam povedati nič apokaliptičnega. Uh, hej, hej.

Naredil boš mnogo napak in vsaka bo vredna ogromno.

Veliko boš bral. Prebral boš okoli sto knjig na leto in hotel boš prebrati še več. Hotel boš vse knjige na svetu in Azijo in svet.

Bral boš Noaha Yuvala Hararija, Neila Postmana, Daniela Kahnemana, Sama Harrisa ..., in to so le *nekatera* od imen, ki ti bodo pomagala pri oblikovanju nekakšne teorije vidnega. Razmišljal boš o socialnem razvoju ideje otroštva (in pomanjkanju le-tega na Kitajskem), o črnem labodu (naknadni racionalizaciji nepričakovanega), možganskem sistemu ena in dve (“čustvena prehitra reakcija” in “lena logika”) ... in vse to prenašal na kitajske okoliščine. Včasih bo utrujajoče, včasih zabavno.

“Kam potuješ?”

“Do končne postaje.”

Ne vem več, kdaj je najin pogovor slišen in kdaj povsem iluzoren. Vse je kakor šepet skozi mestna vrata Hongxija.

Zaradi vseh teh knjig boš nehal govoriti o odločanju, namesto tega boš rad uporabljal besedo staviti.

Morda bi se vprašal: *Torej staviš na Kitajsko?* (Morda bi to zdaj, končno, moral vprašati samega sebe.)

Ne. Ne stavim na nobeno državo. Šele zdaj počasi doumevam, zakaj sem vedno dvomil o ideji civilizacije. Ker mislim, da je še nikjer in nikoli nismo vzpostavili. Včasih sem upal, da jo bomo. Mislim sem, da bom doživel, da

bodo različni deli sveta pomagali drug drugemu k boljši distribuciji idej in da bo to pripomoglo k vivisekciji "kultur". Da bodo različni deli sveta začeli kirurško ločevati svoje "nenevarne običaje" od bolj tiranskih, recimo vseh diktiranj, kaj početi z lastnimi telesi. Da bomo ostalo ignorirali, če že spoštovati ne znamo. Da bomo dojeli, zakaj je dvig standarda bivanja vsem nujen in ne nazadnje možen. Da bomo živeli brez predsodkov, brez meja in da se tehnologija ne bo osredotočala le na hitrost, temveč na vire energije, ki ne vzamejo več, kot nudijo. Da bomo osvojili božji pogled na nas same – se zavedali, da smo nič. In obenem upali, da nam lahko le dvig nivoja znanja podari smisel ... (približno tako bi temu v knjigi *The Fabric of Reality* rekel David Deutch). Da bomo vedeli, da je prva narava. Da se ne bomo odločali kakor opice sredi savane, ki sledijo tistemu, ki najglasneje kriči. Da bomo v šolah učili logiko in pomagali šolarjem nabirati izkušnje in pridobivati perspektivo. Da bomo nehali rožljati z orožjem in bomo opustili idejo maščevanja. Da bomo definirali dejstva in jih ločevali od neumnosti. In da bomo spisali moderno verzijo pravil ravnanja s soljudmi, ki bo res univerzalna (Joshua Greene je v knjigi *Moral Tribes* to imenoval metamoralnost). Mislil sem, da to zmoremo, znamo. Ali hočemo.

Želel sem si vse to in seveda še več – toda nič od tega se ne dogaja in ni videti, da se bo zgodilo pred mojo smrtjo.

Uh.

Uh, ja. Saj, morda gre le za trenutni zastoj; za nujno blokado pred vnovičnim izbruhom progresivnosti. Toda v tem trenutku se zdi, da prav vsak kraj na svetu izkazuje svojo krhkost skozi sij krutosti, ki bi moral biti že zdavnaj pozabljen. Poprej latentni fašizem v vseh pojavnih oblikah brbota, ohrabren s podporo in načinom delovanja ter komunikacije mnogih javnih in pomembnih ljudi. In tisti poenostavljeno poimenovani "navadni" ljudje, prestrašeni zaradi nečesa, čemur zelo približno rečejo izguba kulturne identitete, zavračajo vse, kar poimenujejo kot tuje, sejejo sovraštvo z enakomislečimi, s katerimi se je zaradi tehnologije bolj preprosto povezati kakor kadar koli, hkrati pa zavračajo tudi dobre plati te tujosti, ne zavedajoč se, kako nujna nam je in koliko enakopravnosti nam je že prinesla. (In nam je še lahko prinese, če se le skupaj odločimo, kako jo kontrolirati). Svet gradi zidove, da bi preprečil množične selitve, in le malokdo pomisli, da za preprečevanje migracij potrebuješ "le" trud za izgradnjo enakopravnosti povsod. Pri vsem tem se celo širi nejevernost glede podatkov o globalnem segrevanju; menda znanstveniki širijo te podatke, da bi "nekdo zaslužil" – kot da brez te zgodbe nihče ne služi. Nejevernost na račun globalnega segrevanja je z drugimi besedami le stava na to, da

se svet ne spreminja in se ne bo spremenil, stava, ki, če jo izgubiš, prinaša smrt vseh otrok. In tako naprej.

“Svet je nor.”

“Svet je vedno bil nor, kar koli že to pomeni. Le včasih je to bolj očitno.”

“Kje bi potem živel, če bi se zares lahko odločil?”

Zaprem usta. Ne vem. Kje? *Povsod?* Morda je prav tako dobro vprašanje: Kdaj? *Zagotovo ne kadar koli: ta zadnja leta so bila tako srečna.*

Glej: če je prevlada digitalne tehnologije v svetu zanesljiva že zato, ker nihče ne bo hotel vreči stran ugodnega življenja ... in če se zahod gre izolacionizem ... in če Kitajska, ne glede na posledice, suva s svojo verzijo uporabe tehnologijo naprej in povsod po svetu...

... bo prihodnost zlahka povsem Kitajska.

Torej, vseeno: kakšna bi bila magična stava na prihodnost? Edini dve možnosti nazadnje spita v prerokbi v zrcalu razpočenega časa: ali se bo svet sesedel v plemena, v povratku k bojevitosti in neracionalnim prerekanjem ali pa bo poenoten (morda na kitajski način).

Ali pa je vendarle možna tudi tretja pot? Metamoralnost?

Na kaj staviš?

Odgovora ni. Vsekakor ne enostavnega.

“Rad imam Evropo, a rad bi živel tam, kjer lahko brez posebnih težav spoznavam veliko novih idej, ljudi, gibov. Kjer lahko dovolj preprosto zaslužim dovolj in vendarle hkrati tudi pišem in potujem v kraje, kjer ne pričakovano zarije meč v moje misli.”

“To je lahko kjer koli. To je lahko povsod.”

Skomig. “Ne ravno *povsod*. In vedno ostaja vprašanje: Kako dolgo bo trajalo, da *dosežeš* določeno možnost.”

Tema prihaja. Svet zunaj okna je nenadoma kot tunel. Postaje na progi zgodovine minevajo, se prekrivajo med sabo. Luči utripajo, bati drgetajo, alarmi odzvenevajo kot pozaba. Postaje kot da pridobivajo nenavadna imena. Komunizem, kapitalizem, socializem. Utilitarianizem. Univerzalni prihodek. Polzela, Ljubljana, Xi'an, Nanning, Hongxi. Kraj, ki se mu reče Najstniška neumnost. Kraj z nemogoče dolgim imenom Občutek pomembnosti, ki včasih še vedno traja. Pa kraji, kot so Cinizem in upanje, Tisoče knjig ali recimo Kompromisi.

Koliko se skriva v nekaj potezah čopiča.

A zdaj že vem, da trenutek mineva. Srečanje dveh časovnih linij je lahko le kratko. Zreva skozi okno. Ti izginjaš meni, jaz izginjam tebi. Morda si nimava ničesar več povedati. Morda sva si že zdavnaj povedala vse. Odgovora ne bo. Ostala bo tišina. Pogovor s sabo bo le samogovor.

Ostane le drdranje.